

sacris Templis expressae fuerunt. In Ecclesia Constanti-
nopolitana, et Romae in Vaticana Basilica descriptae jam
olim fuerunt sex priores Generales Synodi, uti liquet ex
variis monumentis. Inter alias tandem elegantes picturas,
atque scripturas, quae Ecclesiam Bethlehemiticam exor-
nabant, fuisse etiam illas, quae argumenta quorundam
Conciliorum, tum Particularium, cum Generalium expri-
mebant una cum pulpito in medio, ubi erat Evangeliorum
Liber, et ex una parte thuribulum, ex alia candelabrum,
et Crux; diserte docet Franciscus Quesius,
Elucidationis Terrae Sanctae, tom. II. Lib. VI. cap. XIII.

EXPLICIT LIBER TERTIUS

LIBER QUARTUS

DE DIVINO OFFICIO

CAPUT I.

Divini Officii nomina et antiquitas.

I. Divinum Officium (1), sive preces vocales, quae singulis diebus a Clero recitari debent, Horarum Canonarum nomine appellantur, quod preces haec a Canonibus, sive Regulis, atque Legibus Ecclesiae praescriptae sint, seu quod Officium istud horis ab Ecclesia statutis recitandum sit. Patrum complures preces has Divinum Officium appellant: Oremus, ait S. Hieronymus in vita S. Pachomii, psallamus, reddamus Domino officium. Non nunquam officium Divinum appellatur etiam *Opus Dei*, uti in Regula cap. 47. illud *cursus* appellat, propter solus cursum, qui orationis horas dirigit; et Gregorius Turonensis Lib. I. de Gloria Martyrum, ait opus a se conscriptum, fuisse de Cursibus Ecclesiasticis inscriptum. Fortunatus in vita S. Germani Parisiensis ait de illo: Iter agens semper nude capite Cursum recitavit. Graeci Canōnem sive Sinaxin illuvocant, quod juxta Cassianum ad canendos Psalmos converant. Eodem sensu in Regula S. Pachomii Collecta dicitur. In pluribus Conciliis A-

(1) Grancolas, *Commentarius historicus in Romanum Breviarium*. Liber I. Caput III.

genda appellatur. Quod ad *Breviarii* appellationem attinet, quae hactenus viget, quaque *Divinum Officium* hodie designari solet, inde fortasse exorta est, quod temporis progressu valde contractum fuerit praecipue apud Monachos. Testatur S. Benedictus, se illud ad breviorem formam redigisse; antea siquidem totum *Psalterium* quotidie recitabatur, ipse vero ita rem composuit, ut semel tantum in hebdomada absolveretur. *Breviarium* dictum est, quasi *Breve Orarium*, sive precum *Epitome*.

II. Institutionem horarum canonicarum Apostolis ipsis referendam, minime dubitandum videtur. Hanc institutionem ab Apostolis acceptam continua ad nos usque traditione pervenisse, nemo plane ibit inficias, qui vel levi oculo Scripturas perlustraverit. Nam primo media nocte Paulus et Silas orantes Deum laudasse memorantur Act. c. 16. Deinde Apostolos ipsos orantes hora tertia accepisse Spiritum Sanctum testatur idem Actuum liber c. 2. Praeterea ascendit Petrus in superiora, ut oraret circa horam diei sextam. Denique etiam Petrus et Joannes ascenderant in Templum ad horam orationis nonam. Eadem vero orationis tempora in utraque Orientali et Occidentali Ecclesia religiose semper observata fuisse, non pauca evincunt veterum testimonia. De Orientali luculentum plane exhibent Constitutiones Apostolorum. Nam Libro 8. cap. 34. haec habent: *Precationes facite mane, tertia hora, et sexta, et nona, et vespere, atque ad gallum cantum.* S. Justinus in libro Apologetico pro Christianis, conventus et preces, ac in iis sacras lectiones commemorat. Alia Patrum testimonia vide apud Cardinalem Bona in opere cui titulus: *De Divina Psalmodia*...

CAPUT II.

De Peculiaribus precibus, quae *Divinum Officium* præcedunt, qualia sunt crucis signum, *Pater*, *Ave*, et *Credo*.

I. Olim Officium a *Psalmodia* incipiebat (1); qui quidem mos tribus diebus ante Pascha servatur, quae forma est veteris officii recitandi rationis; quidquid autem *Psalmodium* præcedit, postea superadditum est. Christiani omni aevo, cum alicujus momenti opus inciperent, Crucis signo utebantur, teste Tertulliano de *Corona militis*. Nullum antiquitatis monumentum extat, quod *Pater* ante officium recitandum significet; Monachi enim primi id usurparunt, nullumque ejus rei vestigium inventitur ante librum consuetudinum Cisterciensium. Id vero in nulla Monastica Regula X. XI. vel XII. saeculi occurrit, neque in *Breviario Montis Casini* XI. saeculi, neque in veteribus consuetudinibus cluniacensibus; ubique enim officio initium dabatur illis verbis: *Deus in adjutorium*. Sed postquam *Pater* ante officium recitari consuevit, regulas videre est, quae illud cum aliis precibus ter recitari jubeant; legimusque Monachos ante officium omnia Ecclesiae altaria percurrisse, atque coram singulis *Pater* recitasse, quae res aliquando Officii initium morabatur. Verum hujus generis supplicationes, atque pietatis opera abolita fuere, statutumque fuit, ut suo quisque loco in choro eas preces recitaret, dum celebrans officium inciperet. Hinc in Carthusianorum Rubricis facultas datur *Pater* et *Ave* ter ante Matutinum recitandi inclinato corpore, vel flexis genibus. Initio Horarum dicitur ad animorum præparationem, ut mens oratione serenetur, ut digne in officio cum Deo loquatur. In fine vero, ne diabolus de corde Sacerdotis rapiat, si quid boni seminatum est in Horis Canonicis. Recitatur autem in officio clara voce in precibus Laudum, et Vesperarum,

(1) Azevedo, *De divino officio*. Caput IV.

in aliis precibus partim secreto, partim clara voce: ut omnibus modis orandum esse Deum intelligamus. De praestantia hujus orationis Dominicæ legenda sunt ea, quae tradit Cardinalis Bona, de Divina Psalmodia, nec non omnes Auctores ab ipsomet allegati, qui exponunt dictam Orationem.

II. Orationem Dominicam sequitur Salutatio Angelica, duabus constans partibus, laude, et petitione. Prima pars ex Scriptura Sacra desumpta est, duosque habet Auctores Angelum, et Elisabeth. Ab Angelo tamquam a primario Auctore Angelicae Salutationis nomen sortita est. Verba ejus haec sunt: *Ave gratia plena, Dominus tecum, benedicta tu in Mulieribus.* Ad quam Salutationem conceptis verbis componendam totius Trinitatis dignatio intervenit, Patris nimirum mittentis auctoritas, Divini Verbi carnem humanam suscepturi sapientiae, et Sancti Spiritus Virginem obumbrantis operatio. Addidit Elisabeth sola; *Et benedictus fructus ventris tui.* Primae vero huic parti adjecta sunt ab Ecclesia nomina Jesu, et Mariae. Posterior autem pars sic exprimitur: *Sancta Maria, Mater Dei ora pro nobis peccatoribus nunc, et in hora mortis nostrae.* Quod additamentum in magna Synodo Ephesina Salutationi Angelicae factum fuisse contendunt Baroniis, et Bonis. Sed quamvis certum sit, quod in praedicta Sacrosancta Ephesina Synodo Beatissima Virgo Maria vere Mater Dei declarata fuerit, nulla satis valida auctoritas produci potest, quae faveat piae opinioni Baroniis et Bonae. Quin additamentum *Sancta Maria* etc. in nulla precum formula ante annum millesimum quingeniesimum octavum reperitur. Subinde Franciscani addiderunt; *Et in hora mortis nostrae*, et S. Pius V. hoc Franciscanorum additamentum retineri voluit in Breviario Romano sua auctoritate recognito addere etiam lubet, quod nullus eorum Scriptorum, qui hortati sunt Fideles ad persolvendas quasdam pias preces, de Salutatione Angelica ullum verbum protulerunt; et Concilia usque ad Saeculum XI. nec non Patres, Symboli tantum et Orationis Dominicæ meminerunt, quae a fidelibus disci, et

quotidie recitari volebant, cujusmodi sunt Concilium Fojroliense anno 795., Moguntinum anno 813., et plures aliae Synodi, in quibus nulla fit mentio hujus precis *Ave Maria*. Occurrit tamen *Ave Maria* in minori Officio B. Virginis ad Invitatorium, et in S. Gregorii Sacramentario habetur ad Offertorium Missae quartae Dominicæ Adventus.

III. Inter preces igitur fidelibus praescriptas haec oratio *Ave Maria* primum invenitur apud Odonem de Soliaco Episcopum Parisiensem in suis Statutis an. 1195. Post ea vero tempora (1) saepius in Concilis hujus orationis recitatio inculcatur, ita in Oxoniensi anni 1287., in Bituricensi, in statutis Lingoniensibus, et in aliis pluribus Conciliis, et progressu temporis adeo invaluit usus Salutationis Angelicae, ut eam recitantibus etiam Indulgenciae concessae fuerint. Symbolum Apostolorum ex veteri fidelium more, quotidie antelucanis horis recitandum est juxta S. Ambrosium *de velandis Virginibus*. nostris vero officiis illud peculiare est, quod ter, atque tribus diversis temporibus Symbolum Apostolorum recitatur, cum priscis temporibus neque ante officii initium, neque post finem dici consueverit; quod S. Pius V. peragi mandavit.

CAPUT. III.

De origine precum *Domine labia, Deus in adjutorium, Gloria Patri* ad psalmorum finem, *Amen, et Alleluja.*

I. Quoad originem precum *Domine (2) labia*, et *Deus in adjutorium*, etc. haec omnia ad officium non pertinent. Preces hae in regulis Monachorum dumtaxat inveniuntur. Oratio, *Deus in adjutorium* a S. Benedicto

(1) Vide Zaccaria, *Dissertazione sull’Ave Maria: extat tom. II. operis cui titulus: Dissertazioni varie italiane a Storia Ecclesiastica appartenenti di Francescantonio Zaccaria.*

(2) Grauolas, *Commentarius historicus in Breviarium Romanum.* Liber primus Cap. XXVI.

proficiscitur, qui primus in officium eam invexit ad Monachorum exemplum. Psalmus Deus in adjutorium totus recitabatur, quemadmodum ex Concilio Aquisgranensi videre est. Postea vero primus tantum versiculos cum *Gloria Patri*, et *Amen* servatus est, quae ad Psalmi finem dicebantur simul cum *Alleluja*. Satis diu est, quod officio Romano, *Domine labia*, et *Deus in adjutorium* inserta sunt, quia Amalarius Lib. 4. cap. IX. utriusque meminit. Videtur quoque innuere *Gloria Patri* additum fuisse ad *Domine labia* non vero ad *Deus in adjutorium*, quemadmodum hodie fit. *Gloria Patri* tamquam brevis quedam Fidei professio adversus Arianos habebatur. Hinc Ecclesia illo utitur ad hymnorum et Psalmorum suorum finem. Hic hymnus apud Graecos Δοξολογία appellatur. Multae quoque preces eadem doxologia finiebantur; ac praesertim solemnis gratiarum actio in altaris ministerio adhibita; quod Irenaeus, et Tertullianus docent. Antiquissimo autem Ecclesiae more solebat ad diei finem in Templo decantari *Gloria Patri* et *Filio*, et *Spiritu Sancto*.

II. De minore hac Doxologia primo notandum occurrit, quod antiquissima ejus forma isthaec tantummodo fuerit: *Gloria Patri*, et *Filio* et *Spiritu Sancto* in saecula saeculorum. Amen. Id de Ecclesiis Orientalibus potissimum testantur Athanasius, et Strabo, qui expresse de Graecis testatur, quod omitterent illud in medio: *sicut erat in principio*, quod tamen Latini addebant. Quando nam pars illa: *sicut erat in principio* addita sit, haud facile conjici potest. Primo expressa ejus mentio occurrit in Concilio Vasensi II. Quoad ejus originem spectat, ipsis pene Apostolicis est cœva, ut pluribus demonstrat Basilius *De Spiritu Sancto* cap. XXIX. quum eam usurparerint Clemens Romanus, Irenaeus, Dionysius Romanus, Dionysius Alexandrinus, Gregorius Thaumaturgus, Firmilianus aliquique. Illud heic juvat animadvertere, Catholicos olim consuevisse alios dicere *Gloria Patri*, et *Filio*, et *Spiritu Sancto*, alias *Gloria Patri*, et *Filio*, cum *Spiritu Sancto*, alias per *Filium in Spiritu Sancto* et alias demum in *Filio et Spiritu Sancto*. Ob parvam istam differentiam

nihil haereticum sub diversis his loquendi rationibus late credebatur. Ubi vero Ariani, ceu notam haereseos suae characteristicam; illam adsumserunt *Gloria Patri* in *Filio*, et *Spiritu Sancto*, hoc ipso declarare volentes, Filium, et Spiritum Sanctum Patre inferiores esse; ab hoc tempore offensioni coepit esse ea loquendi ratione quoque et usus invaluit, ut nonnisi *Gloria Patri*, et *Filio et Spiritui Sancto* diceretur. Postquam vero Ariana pestis serpere coepit, Ecclesia Catholica ritum hunc diligenter servavit.

III. Ad glorificationis et collectarum finem additur *Amen* Hebraea vox, quae ita est, vel ita sit significat. In Scripturis populus respondebat *Amen* in precibus, acibusque publicis: *Respondebit omnis populus et dicet Amen*. Deut. cap. 27., quibus verbis significat populus, probare se, et rata atque firma habere, quae a Sacerdote dicta sunt. Judaeorum morem, qui *Amen* Sacerdoti precanti respondebant, Christiani imitati sunt. S. Paulus testatur populum ita respondisse gratiarum actioni. Sic S. Justinus in Apologet. *Post preces totus coetus accinit Amen*. S. Augustinus hortabatur Episcopos, ut distincte preces, quae in Ecclesia fiunt, pronunciarent, ut populus intelligat id, cui *Amen* respondere debet. Saepe etiam precibus, quae submissa voce siebant, *Amen* respondebatur. Refert S. Hieronymus, clamorem, qui Romae siebat ad precum finem, cum *Amen* respondebatur, tonitruo similem fuisse.

IV. *Alleluja* vox est Hebraea, *Laudate Dominum* significans, estque laetitiae significatio. Cani autem non solebat a Septuagesima usque ad Pascha, quia tempus tristitiae est atque luctus. Humbertus vero Cardinalis (1) affirmabat canere nos *Alleluja* per totius anni cursum, novem hebdomadis ante Pascha exceptis. S. Augustinus testatur, aetate sua Ecclesiarum morem hac in re non ubique eundem fuisse; quaedam enim illud non decabant, nisi a Paschate usque ad Pentecosten, aliae vero

(1) Vide Ceconii, *Dissertazione sopra l'origine, significato, uso e morali ammaestramenti per la divota recita dell' Alleluia*.

saepius utebantur. In Hispania vero quotidie praeter Quadragesimalis jejunii tempus. S. Hieronymus de *Alleluja* agens *Epist. II.* ait, *vocem istam Christianis adeo gratam esse, ut rustici, atque opus facientes, profanarum cantionum loco Alleluja decantarent, ad laboris gravitatem leniendam.* Fideles praeterea atque Monachi ad Divinum noctis officium *Alleluja* pronunciando advocatos fuisse, quae vox horologii atque signi loco deserviebat, statutum precibus tempus significantis. Graeci in officio pro Defunctis illo utuntur; siquidem Christianorum mors tamquam verae vitae per gloriam exordium habetur. *Ægypti* Monachi plerumque *Alleluja* ad cujusque Psalmi finem cantabant.

CAPUT IV.

De Invitatorio, atque de psalmo Venite.

I. Invitatorium signum est, quo Ecclesia (1) filios suos ad Divinum Officium vocat, atque re ipsa Psalmus *Venite* est quaedam invitatio. Hinc in aliis quoque Officiis praeter Matutinum adhiberi solebat, cum fidelium pietas esset excitanda. In Magistri Regula Invitatorium appellatur *Responsorium hortationis*. In Officio Mozarabico, sonus vocatur, quasi tuba esset ad laudandum Deum excitans. Romae olim nullum erat Invitatorium: quod ad hanc diem servatur tribus ante Pascha diebus. Die Epiphaniae non dicitur, ex Alcuino cap. *de Theophania*, quia, inquit, *Herodes invitavit, et congregavit Scribas, ut scirent de Christo ad eumdem occidendum*; vel quia *Magi*, inquit Hugo in *Spec. cap. 3.* *a nemine invitati venerunt ad Salvatorem*, vel quia totum officium est de vocatione gentium, ut docet *Divus Bonaventura* in *Ps. 94.*, et ea verba frequentius iterantur, vel quia Psalmus *Venite* dicitur eo die in nocturnis, neque bis in eodem officio dici solet. Testatur Amalarius aetate sua Invitatorium Bo-

(1) Azevedo, *De divino officio. Caput VI.*

minicae dumtaxat Officio, non vero feriali praefixum fuisse.

II. Fatendum igitur est, Invitatorium a Monachis originem habere, qui hoc signo mane excitabantur, verba que illa, ut expergesierent, praemittebantur: *Venite adoremus Dominum.* Inde Invitatorii occasione Psalmus *Venite* additus fuit, ex quo versiculus ille *Venite adoremus* petitus est. S. Benedictus in sua Regula Invitatorium lente cantari jubet, ut spatium conveniendi omnibus permittatur. Radulphus Tongrensis cap. 43. ait, id suo aeo adhuc servatum fuisse, omnino protrahendo et morose. Consuetudines Cluniacenses, atque Cistercienses Invitatorium festis solemnibus cum cappa ante altaris gradus cantari jubent, statuuntque, ut facies erga altare convertatur, dum *Venite* canitur. Ecclesia psalmum istum recitat ad Matutini initium juxta vetus Psalterium Romanum, quod quibusdam in locis a Vulgata differt. Romae antequam hymni recitari solerent, Psalmus *Venite*, veluti Hymni genus habebatur.

CAPUT V.

De Hymnis.

I. Primo loco quid vox Hymnus (1) proprie significet, ac quot diversis modis accipiatur a Graecis, unde ea petitata est, desumere oportet. Apud eos frequenter sonat carmen in honorem Dei scriptum. Scriptores vero Ecclesiastici ab ipso nascentis Ecclesiae primordio Hymnorum passim meminere. Et in veteri quidem Testamento, ac nominatum in psalmis tam frequens, ac repetita est ejus vocis commemoratio, ut supervacaneum sit loca indicare. Neque in Novo desunt exempla. Quibus expositis, videndum jam est an Christiani uti vocem, ita etiam usum hymnorum a Graecis antiquis acceperint; siquidem veteres Graeci sese primos Hymnorum auctores esse glo-

(1) Arevalo, *Hymnodia Hispanica. Praefatio.*

riabantur. Profecto antiquissimus fuit apud eos Carminum in honorem Deorum usus sub Hymnorum nomine; scribebant autem haec carmina multiplici metri genere, et Diis Deabusque suis quibuslibet dedicabant. Homerus quidem plures habet Hymnos, hexametris versibus omnes; inscriptos autem in omne suorum Deorum genus. Fuerunt tamen ante Homerum alii, qui hujus carminis pangendi laude excelluerint. Etenim simillimum vero est, homines veri Numinis cultui addictos carmina, versusque excogitasse, quibus divinas laudes in festis, sacrificiisque canerent. Dubitandum quidem non est, quin Hymni nomen mereatur canticum post transitum maris rubri a Moyse cum ceteris Israelitis decantatum, de quo Exodus cap. XV. v. 1. Plura alia ex Veteri Testamento ad hanc rem illustrandam proferre licet, quae breviter percensebo. Igitur aliud Moysis carmen in honorem Dei legitur in Deuteronomio. Canticum Debborae et Barac habetur in libro Judicum. Liber Psalmorum ab Hebreis vocatur *Sepher Theillim*, nempe Liber Hymnorum, ut S. Hieronymus vertit. Sequitur, ut in Novo Testamento, Christianaque Ecclesia eamdem disciplinam, consuetudinemque, atque primam ejus originem perquiramus. Facem preferat Concilium IV. Toletanum, cuius extat gravissimus, et luculentissimus Canon. 13. in haec verba: *De Hymnis etiam canendis et Salvatoris, et Apostolorum habemus exemplum; nam et ipse Dominus hymnum dixisse perhibetur, Matthaeo Evangelista testante: Et Hymno dicto, exierunt in montem Oliveti: Et Paulus Apostolus ad Ephesios scribens dicens: Implemini Spiritu, loquentes vos in psalmis, et Hymnis, et canticis spiritualibus.*

II. Antiquissimus itaque est ritus canendi hymnos in laudem Dei. Quare in Epistola Synodi Antiochenae adversus Paulum Samosatenum habitae, heresiarchae criminis vertitur, quod hymnos in laudem Jesu Christi compositos aboleverit, et alias in sui honorem die Paschatis ab improbis mulieribus cantari praeceperit. Verum enim vero plures ex antiquis Patribus hymnos edidere, ut S. Gregorius Nazianzenus, S. Hilarius, et S. Ambrosius,

cujus postremi hymni in pluribus Ecclesiis recepti fuerere, non Mediolani tantum, sed etiam in Hispania; ita ut juxta S. Benedictum, hymnum dicere nihil aliud sit, quam canere Ambrosianum. Multi tamen a Prudentio, aliisque veteribus christianis poetis sunt accepti. At Romae non nisi sequioribus temporibus hymni cani coeperunt; cum nec Amalarius, nec ullus Ordo Romanus eos meminerint. Quapropter asserendum est, post duodecimum saeculum hymnos in officium Romanum fuisse inventos. Alios tamen suppeditavere posteriores Scriptores, ut Venantius Fortunatus, Rabanus, Strabo, Joannes Diaconus, atque S. Thomas in officio Corporis Christi. Significant Hymni fortitudinem, et majestatem Dei, et ejusdem vel beneficia, vel facta miranda, ait Hieronymus, unde et stando eos cantamus ob reverentiam, et ut ostendamus nos sursum habere quoque ad Deum corda nostra.

CAPUT VI.

De Antiphonis et Collectis.

I. Antiphona graece idem est, ac vox opposita, seu reciproca. Hinc Antiphona Psalmo vocis modum tribuit ad Antiphonae Symphoniam; adeoque tota ante, et post psalmum cani solita fuit in omniibus officiis, etiam ferilibus. At Romae ad psalmorum finem nullae erant Antiphonae, quod et hodie servatur ad minores horas trium ante Pascha dierum. Postquam cantus alternis choris institutus est, exceptae a Psalmis fuere breves quaedam preces, sive sententiae ad leges musicas decantandae, atque juxta harum cantum, modos varios Psalmi accipiebant. S. Gregorius Papa Antiphonis hisce, atque earum cantui instituendo operam dedit, librumque componi curavit, Antiphonarium appellatum. Antiphonae istae, sive breviores preces ad singulos Psalmi versiculos repetebantur, praecipue ad *Magnificat*, et *Benedictus*; idque hodie ad *Invitatorium* servatur, quod ad singulos versi-

culos Psalmi *Venite* repetebatur; postea vero ad initium, et finem Psalmi tantum repeti consuerunt. Cantorum munus erat Antiphonas praecinere, atque Psalmis vocis modum dare. Romae olim septem cantores erant, qui Chorum unum componebant, Schola Cantorum appellatum. Nullibi in tota antiquitate occurrit, Presbyteros, vel etiam Diaconos Antiphonas praecinuisse; inferiores enim Clerici huic rei intenti erant, ut patet ex S. Gregorio. Olim plures psalmi post unicam Antiphonam recitabantur, quemadmodum in minoribus horis fieri solet, quibus singulis unica tantum est, atque Dominicis ad primum nocturnum unica tantum ante quatuor psalmos. Saepe etiam juxta vetus institutum Antiphona nil aliud erat, quam primus psalmi versiculos, qui ad singulos psalmi versiculos repetebatur. Antiphonae istae a veteribus Scriptoribus *Responsiones* appellantur.

II. Collectae ita dicuntur, vel quod (1) e Scripturae Libris collectae sint, vel quod Sacerdos populi vota colligat, aut demum quod collecto tantum populo fiant: Super collectam plebem. In veterum scriptis collecta populi etiam conventum significat. S. Gregorius eas emendavit, atque in meliorem ordinem digessit. Collecta de-sinit in clausulam istam, *Per Dominum nostrum Jesum Christum*, quia Sacerdos Deum alloquitur per Jesum Christum Mediatorem in unitate Spiritus Sancti. Postrema verba, *Per omnia saecula saeculorum* a Graeca Ecclesia accepta sunt. Animadvertisendum itaque est, licet nullibi majori eloquentia, quam Romae conscriptae sint, serius tamen in Divinum Officium inventas fuisse, atque pro Missa tantum deservisse. Et re quidem vera, post Pater nulla erat collecta neque in Regula S. Benedicti, neque in Romano Officio, teste Joanne Diacono, qui affirmit, Dominicis diebus coepit esse eas inserere, postea vero aliis etiam diebus.

(1) Grancolas, *Commentarius historicus in Breviarium Romanum*. Liber primus Caput XXXIV.

CAPUT VII.

De hymno *Te Deum*, Symbolis Apostolorum, et s. Athanasi.

I. Canticum, quod (1) post ultimam Nocturnorum lectionem solemniter decantatur, nimurum *Te Deum laudamus*, inter Hymnos numerat Abbas Rupertus. Verum celeberrima, quae criticorum jam dudum torquet ingenia, quaestio in eo versatur, quisnam hujus Cantici fuerit Auctor. Sunt aliqui qui contendunt, canticum *Te Deum laudamus* a S. Ambrosio, et S. Augustino, cum postremus iste baptizaretur, compositum fuisse. Hanc sententiam defendunt Henricus Spondanus, in *Epitome Anna- lium Baronii*; Stephanus Durandus, *De Ritibus Ecclesiae Catholicae* cap. 16. num. 6.; Joannes Baptista Casalius, *De veteribus Sacrorum Christianorum ritibus* cap. 46.; Antonius Bellotte, *De ritibus Ecclesiae Laudunensis observ.* 52; Aloisius Torellus, in *Saecul. Augustin. ad annum 587. num. 25.*; Possevinus, in *apparatu in S. Dacio, seu Datio Episcopo Mediolanensi*; et Oliverius Bonartius, *Lib. I. de Horis Canoniceis*. At plurimi magnae auctoritatis Scriptores negant, canticum hoc auctores habuisse sanctissimos hos duos Episcopos occasione baptismatis quo tinctus fuit S. Augustinus. Ita Gavantus in recentiori editione per Meratum tom. 2. p. 1. ad *Rubricas Breviarii sect. 5. cap. 19.* Merati suspicatur potius esse vel S. Hilarii Arelatensis, vel alicuius Monachi Lirinensis. Hugo Menardus, in *notis ad Unctionem Regum Francorum tom. 3. Operum S. Gregorii*, negat compositum, et decantatum in Baptismo S. Augustini; de auctore nil definit; quod idem faciunt Paulus Bosca, in *Martyrologio Ecclesiastico Mediolanensi*; Mabillonius, *tom. I. Analectorum*, et in *Dissertatione de Azymo*; Grancolas, *commentarius historicus in Breviarium Romanum*; et Cangius, in *Glossario verbo Hymnus Te Deum*.

(1) *Exercitationes Liturgicae de divino officio. Caput XVI.*